

Vertoog over de seks

RAMON GUERRERO

Vertoog over seks

Abstract

De geschiedenis van de seksualiteit van Foucault is misschien wel relevanter vandaag de dag dan toen het uitkwam. Recente boeken als Sletvrees van Sunny Bergman of Mc Sex, de pornificatie van onze samenleving van Myrthe Hilkens beroeren de publieke opinie wekenlang. Hoe veelzijdig ook de antropologische representaties en onderzoeken naar de seksuele praktijk en hoe ontnuchterend dergelijke relativerende teksten ook werken op onze eigen aannames rondom de seks, toch be kroop hem het gevoel: hadden ze Foucault maar wat beter gelezen.

Vertoog over de seks

Het privilege is mij ten deel gevallen om voor u te spreken over onze allergrootste biologische hobby. Er zijn weinig domeinen die met zoveel onschuldig plezier, genot, angst, eufemismen en hyperbolen besproken worden of waarover met zoveel nadruk gezwe gen wordt als 'dat wat wij niet bij naam zullen noemen'. Laat ik het dan toch maar doen: 'seks' of 'de seks' zoals Foucault schreef.

Waarom houdt een respectabel filosoof zich bezig met deze platvloerse aangelegenheid? We zijn gewend een rechtvaardiging te geven voor onze filosofische beslommeringen wanneer zij 'het zondige vlees' als onderwerp hebben. Waarom filosoferen over dat wat ons het dichtst bij de dieren brengt? Dier, het predicaat waaraan wij met veel geestelijke inspanning reeds tweeduizend jaar proberen te ontsnappen. Waarom zoveel ophef over de inspannende 'choreografie' tussen de lakens? Die bezigheid die Jürgen Habermas met een zuinig Duits mondje onderdeel van de 'materiële reproductie' van de leefwereld heeft genoemd. Mijn eerste antwoord zou zijn, waarom niet? Mijn tweede zou luiden als dat van Foucault. Omdat het domein van de seks, het alomvattende vertoog over de voortplanting, de seksen en alles wat daarmee te maken heeft, de normen, waarden, taboes, regels, wetten, instituten, scholen, classificaties en gevangenissen, één van de meest 'geketende' of 'beheerste', identiteitsbepalende vertogen betreft die we kunnen benoemen.

Seks als probleem

Sla je de krant open dan tref je gemiddeld iedere week wel één of ander artikel over seksualiteit aan. Hetzij over 'puberporno' of een bericht over de volgende geestverruimende escapade van Heleen van Royen, iets met selfies in een museum. Of je leest opinies van collega-filosofo en documentairemaakster Sunny Bergman over het fenomeen sletvrees. Seks is overal, het beheerst onze levens op een dieper niveau dan we ons vaak realiseren. Het vertoog, of al het spreken over de seks, is al lang niet meer slechts het spreken over de seks. Het vormt de inzet van verhitte 'ideologische' debatten zoals over de baard van een songfestivalwinnaar of de genderdiscussies in Scandinavië. Het is zelfs onderdeel van een grote geopolitieke ideeënstrijd tussen machtsblokken die we dachten in de jaren zestig (de Koude Oorlog) achter ons te hebben gelaten.

Wat kom ik u vertellen? Ik schijn maar niet voorbij de inleiding te geraken. In de kern kom ik u vertellen dat ik hier eigenlijk niet zou willen staan om te spreken. Of zoals Foucault het mooi verwoordde tijdens een voordracht die later De orde van het spreken genoemd is: "Heimelijk had ik de rede die ik vandaag moet uitspreken (...) willen kunnen binnensluipen." Waarom? Wel, dat hangt samen met Foucaults begrip van de connectie tussen weten, spreken en macht en een befaamde uitspraak uit: Geschiedenis van de seksualiteit deel 1: Weg met de woordvoerders!

Onderdrukkingshypothese

In De geschiedenis van de seksualiteit betoogt Foucault onder meer dat er in het spreken over de seks in zijn tijd – en ik zou stellen vandaag de dag nog steeds, hetzij in een iets andere vorm – een overtuiging heerst, namelijk dat de seks onderdrukt wordt. In de jaren zestig en zeventig waren er de luide en kleurrijke protesten tegen de spuitjesgeuren-seksualiteit en de geestelijke kuisheidsgordel van de christelijke moraliteit die vele normen, geboden, verboden en waarden als ammunitie had om de 'vrije seks' onmogelijk te maken. Vertaal deze gedachte naar de huidige tijd en men zou kunnen opmerken dat de ophef rondom jeugdseksualiteit – alles moet bespreekbaar worden, denk aan de nieuwe Sire-campagne, open praten over porno met je kind – of de feministische onderzoeken van Bergman en kornuiten die stelselmatig te lijken aantonen dat de vrouwelijke seksualiteit nog steeds niet 'bevrijd' is van het juk van de norm of de man, kies uw invalshoek. En we zouden kunnen stellen dat ook nu nog steeds de algemene opvatting heerst dat de seks bevrijd moet worden uit de stilte. Dat er waarheid gesproken moet worden. Dat er voorgelicht moet worden, beschermt, gewaar-schuwd en verboden. Al deze zaken stellen mijns inziens impliciet, dat men de seks nog altijd onderdrukt acht. Omgeven door een sfeer van ongelijke 'rechten' en normen. Van taboes en kwellingen.

Vermeerdering van de lust

Maar er is iets vreemds aan de hand. Wordt de seks onderdrukt? Zijn de normen binnen het vertoog eropuit om de seks te begrenzen? Ja en nee. Het paradoxale van de krachtige normatieve focus die het christendom legt op alles rondom de seks sinds, pak hem beet driehonderd jaar, is dat zij ener-

zijds de seks taboe verklaart en anderzijds het spreken over de seks immens vermeerdert en in het kielzog van dit spreken, eveneens de lust. Recent heb ik een katholieke huwelijkskursus in Polen mogen ondergaan. Laat ik stellen dat ik het opmerkelijk vond hoeveel een dominicaan die het celibaat aangenomen heeft mij tot in detail kon verhalen over de zin en onzin van de seks die ik en mijn toekomstige vrouw dienden te bezigen. Zijn engels was gebrekkig, mijn Pools gelukkig ook, zodoende konden we het prima vinden met elkaar. Geheel in lijn met Foucaults impliciete bewering dat je elkaar soms beter niet kunt verstaan. Dat een geheim soms beter is dan zijn ontsluiting.

Het morele DNA van onze samenleving is nog altijd geënt op de christelijke moraliteit. De vele gremia van instituten die zich op enige wijze met de seks bemoeien, vormen een uitgebreide bureaucratie die alle draden van het seksualiteitsvertoog nauwkeurig in beeld brengt. Van kennis, naar waarheid, naar macht. De psychologie, pedagogie, neurologie en psychopathologie, onze scholen, onze GGD's maar ook De Wereld Draait Door en Spuiten en Slikken zijn er allen onderdeel van. Onderdeel van het vertoog, van de normen, de taboes, de begrenzing en vermeerdering.

Pinguïn

Het punt sluimert denk ik al. Die seks, hij wordt niet onderdrukt. Tenminste niet op het niveau van het spreken, hij wordt door de aanhoudende benadrukking van zijn onderdrukking verhevigd. Zoals een verborgen geheim in zijn aantrekkelijkheid versterkt wordt als we het maar hardnekkig genoeg blijven verbergen. Zoals een verboden vrucht ons meer aantrekt en lekkerder smaakt. Denkt u, als het u belieft niet, ik zeg NIET aan een dansende pinguïn nu! Het paradoxale effect van de onderdrukkingstheorie is dat zij in het vertoog zorgt voor een explosie aan spreken over de seks en dat spreken wordt vervolgens geketend in allerlei normatieve deelvertogen. Bijvoorbeeld in het 'schaamteloze' en stille achtervragen van de biecht. Wat voert u zoal uit tussen de lakens? Hoe vaak en vooral, hoe efficiënt? En bent u wel masochistisch genoeg? Dat wil zeggen, u beleeft er toch geen plezier aan? Goed dit is voor velen van ons een verhaaltje van vroeger. De invloed van de Kerk is immers tanende.

Foucault betoogt echter dat de normatieve macht van de confessie simpelweg migreerde naar andere domeinen. De verzameling van gegevens, de waarheidscreatie, het weten, ging gewoon door. Allereerst binnen de klinieken. Vervolgens de victoriaanse ziektebeelden, vrouwelijke hysterie rond 1850, het oedipuscomplex of de vrouwelijke tegenhanger, het elektracomplex dat 's werelds bekendste sexpert (Freud) meende te hebben ontdekt. Het ontstaan van de sturende pedagogiek etc. En ten slotte vandaag de dag in statistisch onderzoek naar ontmaagdingsleeftijden, in publieke debatten, in gerechtelijke procedures tegen pedofielenverenigingen. In boeken over de 'pornificatie' van de samenleving, in feministische onderzoeken naar sletvrees. In spotjes over wereldwijze vaders die met hun jonge kroost een 'goed gesprek' voeren over het realiteitsgehalte van wat er allemaal aan porno te verkrijgen is. Het ontfutselen van de geheimen over onze lusten, verlangens, de statistieken van ons copuleren, de kennis over onze seksuele voorkeuren. De wil tot weten is zeker niet afgenomen.

Veeleer zou men kunnen stellen dat moderne technieken, zoals Big Data Analysis, ons in steeds grotere mate in staat stellen om kennis over de seks te creëren en normatieve sturing te centraliseren. Wie tegenwoordig de seks wil 'bevrijden' bevindt zich in een nog omvangrijker panopticum dan Foucault in zijn tijd.

Bevrijding?

Die bevrijdingsideologie is betrekkelijk. Sowieso is de gedachte aan bevrijding van normatieve structuren in een Foucauldiaans perspectief wat eigenaardig. Want wat er plaatsvindt is veeleer de vervanging van het ene normatieve paradigma voor het andere. Dit is wat Foucault uitgebreid laat zien met zijn historische onderzoeken naar bijvoorbeeld het gevangeniswezen en ook de seksualiteit. De normaal verschuift alsmaar. Wat normaal was in de tijd van de Grieken met hun 'herenliefde en schone jongelingen' valt onder de eeuwige zonden in de christelijke tijd. Vandaag de dag strijden die 'mannen van de herenliefde' of 'eeuwige zondaars' als 'redelijke burgers' voor de rechten van homoseksuelen en gelijke rechten. En aan de andere kant van het onzichtbare ijzeren gordijn gebruiken behendige machts politici diezelfde homoseksualiteit om de conservatieve rechtvaardigheid van hun regime kracht bij te zetten.

Bevrijding van normatieve druk? Als ik als orthodox moslim een bepaalde seksuele lichtzinnigheid beschouw als het werk van de duivel, maar ik woon jammer genoeg in Nederland dan zal ik de heersende opvatting over korte rokjes, kussende geliefden en uitgaan moeten slikken. Onderdrukking van de seksualiteit? Als ik uit principiële overwegingen niet wens te spreken over de seks of ik ben gewoon timide dan wordt mij dat door de overheid ten behoeve van mijn eigen seksuele gezondheid als leerling of tiener opgedrongen. Wie van mijn generatie (en jonger) herinnert zich niet (en durft stellig te zeggen dat hij geen 'trauma' heeft overgehouden aan) die potsierlijke presentatie van meester 'Will' met de banaan en het condoom. Bevrijding van normatieve druk bestaat niet in het alomvattende derdepersoonsperspectief. De 'macht' verschuift en als we onze eigen opvattingen niet als superieur bestempelen, dan knabbelt het morele relativisme aan ons geweten. Het is zoals Foucault stelt. We beheersen het vertoog niet, het beheerst ons. Er vindt geen bevrijding plaats. Het ene netwerk van seksuele normen vervangt het andere.

Geen voorbij goed en kwaad

Is het dan alles relativisme dat de klok slaat? Kunnen we dan niets zeggen over de seks? Bestaat de emancipatie niet zoals we die altijd dachten te herkennen? Uiteraard wel, maar dat begrip en de praxis 'emancipatie' zijn eveneens onderdeel van een vertoog waar normen met elkaar wedijveren (als Dawkins' memen wellicht) om de overlevering. Mijn stelling is niet dat emancipatie en bevrijding lege woorden zijn. Laat ik vooropstellen dat de begrippen bevrijding en onderdrukking zeker op het niveau van het individu als zodanig ervaren en begrepen kunnen worden. Maar een funda-

mentele morele bevrijding, waar Nietzsche nog op hamerde, voorbij goed en kwaad, lijkt een fata morgana.

Er is overigens nog wel wat meer te stellen. Daarmee zou ik willen afsluiten en dan wordt het u ook duidelijk waarom ik eigenlijk niet had willen spreken vandaag. Wat valt er nu over de seksualiteit te zeggen met Foucault? Een hoop, maar ik wil er één zaak uitlichten. Foucault maakt een onderscheid. Het is een globaal onderscheid tussen twee manieren waarop verschillende culturen over de wereld met de seks omgaan. En de huidige 'selfie'-cultuur met boeken als, Stout, Sletvrees of de Pornoficatie van de samenleving missen deze verdieping. Zij blijven hangen in een vergelijkend warenonderzoek, antropologische of sociologische bespiegelingen. Soms vanuit een activisme. Het brengt de auteurs er uiteindelijk toe te concluderen dat alles betreffende de seks relatief is en maar gewoon vrij moet worden gelaten of dat de huidige vormen van seksualiteit, objectivering van de vrouw/man etc. pervers zijn en aan banden gelegd moeten worden.

De kunst van de seks

Foucault stelt dat er twee tendensen zijn waar te nemen. Culturen die de seksualiteit benaderen als een 'kunst van de erotiek' waarin de geheimen van de seks van generatie op generatie doorgegeven moeten worden. Denkt u aan de Japanse seksuele cultuur of de vertellingen van de Indiase Kamasoetra. Deze benadering stelt een openlijke vermeerdering van de lust centraal en wordt begrepen als een handleiding tot de praxis van de seks. Daar tegenover plaatst Foucault de (Noord-)Europese omgang met de seks die hij beschrijft als een 'wetenschap van de seks'. Een benaderingswijze die geregeerd wordt door de wens de seksualiteit te verklaren en te beheersen. Een dispositief dat zijn aandacht richt op de waarschuwing, de bescherming, de beteugeling. Wat sterk aangezet: een publieke manier van spreken over de seks die hem vooral begrijpt als een probleem en niet als een kunst die we beter of slechter kunnen uitvoeren.

Wanneer ik het aanhoudende debat waarneem over de seks in Nederland, de uitwassen, de gesignaleerde problemen, de beheersingsprogramma's (hoor voorlichtingscampagnes) de opinieartikelen, de angstige scholen, het normatieve geroddel over welke BN-er het met wie doet, krijg ik een vermoeden dat we inderdaad 'gevangenzitten' in een wetenschap van de seks. Misschien moeten we de seks meer gaan koesteren als een geheim. Durf ik te zeggen, zijn genot oefenen, zijn verleiding voelen en ondergaan. Maar stellig beweren zal ik het niet. Een fluister past de seks immers beter dan een hard spreken. En bovendien, met deze uitspraken ben ik zelf onderdeel geworden van dit dispositief, van de normen. Dat beseft Foucault zich eveneens. Vandaar: "Weg met de woordvoerders".

Ik dank u hartelijk voor uw oor en tolerantie.

Ramon Guerrero

Biografie

Ramon Guerrero (34) is docent filosofie aan een zelfstandig gymnasium en doceert Medische Ethiek aan de Paramedische Hogeschool in Eindhoven.

Naast zijn werk als docent schrijft hij al jaren filosofische fantasy en recent is zijn debuut gepubliceerd.